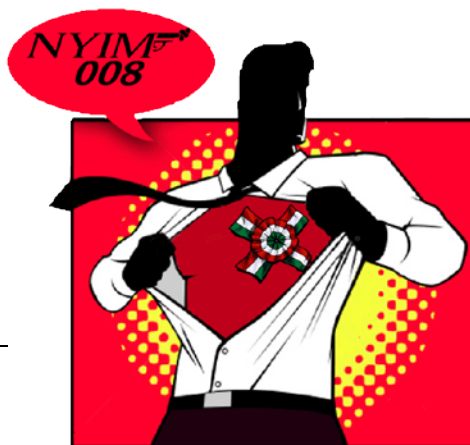

Nyelv, Ideológia, Média 8.

A MAGYAR „FÉRFIURALOM” TEREPEI ÉS HATÁRAI

2012. szeptember 21- 22.

Társadalmi Nemek Tudománya
Kutatócsoport,
Angol-Amerikai Intézet, SZTE

ANNUS IRÉN

**Ép testben ép lélek, stb. A sport,
maszkulinitás és hatalom összekapcsolódásáról a
mai hazai politikai elitben**

Magyarország jelenlegi kormánya mind diskurzusában, mind döntéseiben nagy hangsúlyt helyez a sportra: a testnevelés iskolai oktatásának és a versenysportoknak a megerősítésében épp úgy, mint a nemzetközi versenyek megrendezésében élen kíván járni. Ezzel párhuzamosan, érezhetően magas számú korábbi (férfi) élsportolót kért fel országos szintű politikai feladatok ellátására, akik a (valamikor) kiemelkedően ép test birtokában mintha természetesen kiemelkedően ép lélek, erkölcsösség,

szellemiség és szakértelem birtokában is lennének. Jelen előadás ezt a több szinten elhibázott, ám a prioriként prezentált megfelelés-sorozatot kívánja dekonstruálni, elsősorban az amerikai Masculinity Studies bizonyos eredményeire támaszkodva, és felgöngyölíteni, milyen történeti gyökerek és azokból táplálkozó sztereotipikus elvárások alapján képzelhető el, hogy korábbi élsportolók potenciálisan azonosulhatnak egy erősen nacionalista, maskulin, heteronormatív, osztály-alapú, központosított hatalmi struktúrával, egyben annak megtestesítőivé és kiszolgálóivá is válva

---

BETLEN ANNA

**Legfőbb érték az ember... azaz a nő.
A prostitúció politikai gazdaságtani értelme**

A prostitúcióról ezúttal nem mint erkölcsi, egészségügyi, szociális vagy kriminológiai kérdésről, hanem mint politikai gazdaságtani problémáról beszélünk.

Nem tagadjuk persze a többi felsorolt megközelítés létjogosultságát, de úgy érezzük, évtizedek óta zsákutcában topog a témát övező vita: önkéntes vagy kényszerített, munka vagy rabság, lealázó vagy felemelő, legalizálandó vagy tiltandó, extrém módon veszélyes vagy csak annyira kockázatos, mint bármely más tevékenység, egyáltalán: helyes vagy helytelen... Ezekkel a dilemmákkal (és még sok mással) is fontos foglalkozni, de most lépünk ki a megszokott kerékvágásból és mondjunk valami mást.

Gondoljuk át, hogy a nemek közötti egyenlőtlenségnek (és a nemek közötti egyenlőtlenségben megfigyelhető

társadalmi-földrajzi különbségeknek) mi lehetett a szerepe a prostitúció globalizált világ gazdaságává válásában.

Nézzünk bele, s egy konkrét példa kapcsán gondoljuk végig, hogy mi a prostitúció (pontosabban a prostitúciót, a pornográfiát és az emberkereskedelmet egyesítő szexipar) szerepe a nők és a férfiak, továbbá a gazdagok és a szegények, a fejlett és a fejletlen országok, területek, régiók lakossága, a kisebbségek és a többségi társadalmak – satöbbi-satöbbi – közötti egyenlőtlenség fenntartásában, elmélyítésében.

Végül, összefoglalásképp tegyük fel magunknak a kérdést: mire jó ez? A közvetlen pénzbevételen és élvezeten kívül miképp is értékesül, kinek-minek a legfőbb értéke is a címben emlegetett ember, illetve nő?

BIRÓ EMESE

A tetovált lány c. könyv és film internetes kritikáiban rejtőző férfiuralmi megnyilvánulások

A tetovált lány c. Stieg Larsson könyv és az ez alapján készült svéd, később pedig az „amerikai” film világsikert ért el. A könyvről és a filmekről az interneten olvasható magyar nyelvű kritikák, kritikának tekinthető blogbejegyzések és az ezekhez tartozó kommentek közül szociológiai elemzésre kiválasztottam azokat, amelyekben „A tetovált lány” mellett a „feminizmus” és/vagy a „feminista” kifejezések szerepelnek. A feminizmushoz és a feminista beállítottsághoz való viszony elemzésén keresztül képet próbálok alkotni a férfiuralom működéséről, elterjedtségéről a kritikákban és hozzájuk tartozó kommentekben. Vizsgálom, hogy az elemzett kritikák íróinak hányad részére és milyen mértékben jellemző a férfiuralmi beállítottság. Azt is megnézem, hogy leginkább

kire és mire vonatkoztatják a „feminista”, „feminizmus” kifejezéseket. Az elemzés során kiderül, hogy legtöbbször Lisbeth Salandert, a női főszereplőt, illetve a svéd könyvet, ezt követően pedig az amerikai és svéd filmet tartják feministának a kritikák szerzői. Gyakran előfordul azonban, hogy éppen a fenti állításokkal vitatkoznak. Ez utóbbi esetek egy jelentős részében tetten érhető a férfiuralom működése és logikája. A „feminista” jelző és a „feminizmus” említése kapcsán legtöbbször fény derül a kritikák írójának férfiuralmat támogató vagy elutasító beállítottságára. Vizsgálom a kritikák szerzőinek neme és a fenti értelemben vett beállítottság közötti összefüggést is. A kritikák elemzése során, főként a kommentek között felbukkan néhány szélsőséges példája a férfiuralmi rend részét képező szimbolikus erőszaknak. Sokkal inkább jellemzőek azonban a férfiuralmi rend rejtettebb megnyilvánulásai. A kritikák egy részében viszont megjelennek a főhősnő feminista beállítódásával illetve a könyv és a filmek feminizmusával való egyetértés megnyilvánulásai is. Igen érdekesek azok az esetek, amikor a kritika, blogbejegyzés szerzőjének szituáltsága, valóban szubjektív nézőpontja és értelmezése is megismerhető a könyvvel, filmmel, főszereplőkkel kapcsolatban.

BODÓ CSANÁD

**„Hogyan káromkodjanak a nők?”
Vázlat a vulgáris nyelvhasználat maskulin
normativitásának gyakorlatáról**

Előadásomban a nyelvi ideológiák kutatásának keretében azt vizsgálom meg, hogy a nők nyelve (Lakoff) inverzeként leírható „férfinyelv” meghatározó jellemzője, a vulgaritás hogyan kapcsolódik össze olyan jelenségek kulturális

reprezentációival, mint a nem, a társadalmi osztály és a privát szférának a nyilvánostól való megkülönböztetése. A magyar nyelvészeti és nyelvi ismeretterjesztő szövegeket, internetes fórumokat és blogokat, továbbá spontán beszélgetéseket vizsgáló elemzés rámutat arra, hogy a vulgaritás nyelvi ideológiái a nők nyelvhasználatát a maszkulinitás normatív kategóriái mentén szabályozzák. Eszerint a női káromkodás, obszcenitás stb. egyszerre minősül természetesnek és hiteltelennek, alacsony társadalmi státus jelölőjének és finomkodónak, valamint – a kisgyerekekkel folytatott kommunikációban érvényesülő kategorikus tiltás relatív sikertelenségétől vagy sikerétől függően – nyilvánosnak és privátnak. E szabályozások elemzése elsődlegesen nem azt a kérdést veti fel, hogy a nyelvi ideológiák és a nyelvhasználat gyakorlata összeegyeztethető-e egymással (azaz „hogyan káromkodnak a nők”), hanem azzal foglalkozik, hogy milyen lehetőségei vannak a női vulgaritás – vagy általában a köznapi nyelvhasználat – gyakorlatainak arra, hogy a nemi megkülönböztetés és a nemi hierarchia fenntartását szolgáló ideológiákat a feministák által szorgalmazott társadalmi változás kontextusában értelmezzék.

BOLEMANT LILLA

**Maszkulin és feminin jelentések
művészetről szóló irodalmi szövegekben**

A 20. század első felének néhány regényében azt vizsgálom, hogyan jelennek meg a maszkulinitás és a feminitás különféle formáit, s milyen módon fonódnak össze a művészet, a tehetség, és elsősorban a zenei tehetség fogalmával.

A zene és a testiség összefüggései is felmerülnek ezekben a szövegekben, s mindez a társadalmi megítélés, a

hatalom felől is elemzésre kell, hogy kerüljön, hiszen a hatalmi és hierarchikus viszonyok, a női és férfi, feminine és maszkulin sztereotip szembeállításai ezen jelenségek meghatározó alapjaként is szolgálhatnak.

Berde Mária, Erdős Renée, Szenes Piroska és Tormay Cecil egy-egy regényének szövegét vizsgálva a zene, a vágy, a testiség értelmezését járom körül, s azt vizsgálom, vannak-e és ha igen, milyen különbségek, ha mindezen fogalmak, érzések birtokosa nő vagy férfi. Megváltozik-e a nő és a férfi társadalmi helyzete, elfogadottsága, ha a művészettel kerül szoros kapcsolatba? A társadalmi hierarchia mely polcára kerül, felemeli, kiemeli vagy lealacsonyítja-e őt ez a kapcsolat?

Végül pedig annak is figyelmet szentelek, mennyire jelennek meg a hatalom és a sztereotip elképzelések által befolyásolt "nemi" értékelések az író nők műveiben? A női szöveg (például a feminista narratológia eszköztárát felhasználva) megengedi-e a rögzült társadalmi normáktól való elszabadulást, kilépést, vagy a hagyományos rendszerben maradván közelíti meg a problémát, és vajon túlmutat-e ezeken, keresi-e annak módját, hogyan lehetne e "láncoktól" megszabadulni, vagy legalábbis lazítani rajtuk?

JOHN K. COX

**Menstruáló apák és hidegvérű harcosnők:
Áthágott maszkulinitás Danilo Kis írásaiban**

Jelen előadás az 1989-ben Nobel-díjra jelölt, ám elhunyt, magyar-zsidó és szerb származású jugoszláv író, Danilo Kis irodalmi műveit teszi vizsgálódás tárgyává. Kis prózájában gyakran jelennek meg olyan szereplők, akik különféle módon megsértik és/vagy áthágnak a maszkulinitás hagyományos

határait és tereit, nemcsak szavaikban és tetteikben, hanem testi valóságukból eredő élettapasztalataik eredményeként is. Az előadás ezeket a váratlan helyzeteket vizsgálja gender szempontból, keresve azok okait és várható következményeit is, elsősorban a *Fövenyóra* és *Borisz Danilovics síremléke* című kötetek alapján.

FÜSTÖS MÓNIKA

A prostitúció médiareprezentációja Magyarországon

A „férfiuralom” szimbolikus és fizikai erőszak formájában is megjelenik a prostitúció intézményében. Egyfelől a nők gazdaságilag kiszolgáltatott helyzete a prostitúció táptalaja, másfelől pedig a férfi és női szexualitás hagyományos megkülönböztetése – miszerint a férfi szexuálisan aktív, míg a nő passzív – legitimálja a férfiak jogát a prostituáltak megvásárlására, és egyszersmind megerősíti azt az álláspontot, hogy a prostituált szexualitása abnormális, hiszen a nők szexuális passzivitása nem egyeztethető össze a prostitúció természetével.

A prostituáltak ellen elkövetett erőszak nem csupán fizikai, és nem csak futtatóik és klienseik követik el, hanem szimbolikusán, verbálisan a társadalom is ugyanezt teszi. Magyarországon a kialakult beszédmód a prostituáltakról megalázó és stigmatizáló.

Ennek okát kutatva egy médiaelemzést készítettem az elmúlt négy év sajtómegjelenéseiről, melyben azt vizsgáltam, hogy milyen diskurzusokban írnak az újságok a prostitúcióról, és milyen szinonimákat használnak az újságírók a prostituált szóra. Ezeknek a szinonimáknak a jelentéstartalmát felületesen megvizsgálva is érezhető ezekben a szavakban a

gúny, a megalázó beszédmód. A kutatás során egyfelől arra kerestem a választ, hogy a bántó szinonimák milyen gyakoriak, másfelől, hogy mennyire tudatos használatuk az újságírók részéről.

Az előadásomban bemutatom egy másik kutatásom eredményeit, melyben a prostitúcióról szóló magyar közpolitikában megjelenő diskurzusokat vizsgáltam a rendszerváltástól napjainkig, ezt követően részletesen térek ki az említett médiaelemzés eredményeire: hogy a sajtóban milyen diskurzusok jelennek meg a prostitúcióval kapcsolatban, és ez hogyan változott meg az elmúlt évtizedben. Végül a szóhasználat kérdésére térnek ki, egy tartalomelemzés eredményeit bemutatva.

Az előadásban tehát a konferencia által felvetett kérdések közül a „Milyen kép- és szövegalkotó technikák vannak jelen, s azokban milyen hatalmi viszonyok rejlenek?” kérdésre keresné a választ a prezentációm. A diskurzusokon és a nyelvhasználaton keresztül igyekszem majd bemutatni a férfihegemónia implicit és explicit megnyilvánulásait.

HUSZÁR ÁGNES

**A férfitest mint az egészség,
a női test mint a betegség megjelenése
a gyógyhatású készítmények reklámjaiba**

A férfi és női karakterek megjelenése a gyógyhatású készítmények televíziós és rádiós reklámjaiban nem egyenletes eloszlású és nem is véletlenszerű. A nemileg nem specifikus panaszok – fejfájás, székrekedés – esetében a legtöbb reklámban nők képviselik a gyógyulásra vágyókat. A férfiak tipikusan a biológiailag csak hozzájuk köthető

panaszokat (prostatamegnagyobbodás okozta vizezési problémák) képviselik ezekben a reklámfilmekben.

A nemi szervekkel kapcsolatos panaszokat látványosan eltérően kezeli a reklám férfiak és nők esetében. A potenciazavarok megoldását ígérő szerek vicces környezetben jelennek meg, a protagonisták nem pironkodnak, miért is, hiszen a reklámozott szer segítségével garantáltan nem maradnak szegyenben. A nők viszont – mint a hüvelygombára ajánlott *Canesten* reklámjában látható – szégyenkezve és titkolózva folyamodnak a segítséghez. Ez összefügg azzal, ahogy a közvélekedés különbséget tesz a férfi és női szexualitás között.

Mindez a hétköznapokban férfiak – *az erősebb nem* – és a nők – *a gyengébb nem* – hagyományos sztereotípiáihoz köthető és azt erősíti. Mitikus síkon annak feleltethető meg, hogy a világmagyarázatokban az emberi test betegségét és pusztulását is a nő megjelenése, és az általa elkövetett bűn – a Bibliában Éva, a görög mitológiában Pandora – idézte elő.

JOÓ MÁRIA

Fallogocentrizmus-ma, Magyarországon

A férfiuralom és az észközpontúság (racionalizmus) kapcsolatát egyrészt a saját tapasztalatom alapján (jelenetek egy filozófia tanszék életéből), másrészt az utóbbi évtizedek elméleti-filozófiai színterén mutatom be-röviden. A tapasztalat összefoglalható abban, h. a magyar férfiuralom intézményi praxisa azért különösen nehezen kikezdhető, mert öntudatlan habitusokban nyilvánul meg,ellenkező, egyenlőségelvű tudattal párosul, és kritikus szóvátétele személyes sértésnek számít. Az elmélet színterén a feminist antropológia egyik klasszikusa Sherry Ortner a kilencvenes évek végén már egy ambivalensebb felfogásra módosította korábbi patriarchátus-

tézisét (a Férfi és nő avagy kultúra és természet? c.íráshoz képest): vannak olyan területek, ahol a férfiak vannak domináns pozícióban és vannak, ahol a nők: minden kultúra egy skálán helyezhető el a kettő között . A kérdés az, hogy mai magyar (értelmiségi) kultúra hol áll ezen a skálán? A filozófiában a racionalizmus elvetése férfitalálmányként kontraproduktív nézet, a tradicionális női érzelmi alternatíva a férfiközpontú tradíciót erősíti meg.Ebből elméleti-filozófiai szinten is az következik, hogy egy ambivalens, érzelmes és racionális felfogás képviselője lehet a megoldás – kilábalás a fallogocentrizmusból, de nem a racionalizmusból. Filozófiai problémaként jól használható a fenti álláspont bemutatására az észnek van/nincs neme kérdés: a 17. századi angol, francia szerzők válaszaitól a 20. századi francia (Beauvoir) és magyar filozófusnőkéig (Farkas Katalin Világosság 1997 Van-e feminist episztemológia?).

KÉRCHY ANNA

A „férfias” fogyatékos fikciója. Alternatív maszkulinitások atipikus megtestesülései a kortárs populáris vizuális kultúrában

Dolgozatomban a magyar nézőközönség körében is nagy népszerűségnek örvendő kurrens amerikai TV sorozatok fogyatékos(ként megjelenített) férfi főszereplői által megtestesített alternatív maszkulinitást vizsgálom. Arra keresem a választ, hogy az *ép* (ld. konvencionálisan szépnek, megbízhatónak, erősnek, stb. tételezett) testtől devialó, s így, a '90-es években megjelenő *metroszexuális* inverzeként működő alternatív-férfiasság-modell vajon képes-e sikeresebben átírni az uralkodó, erőszakos, hegemon maszkulinitás szerepkörét, mint az azt csak a felszínes

külsőségeiben megkérdőjelező metroszexuális tette. (Erősen stilizált, normatív esztétizáltságra törve, a társadalmi nem performativitását feltárta, azonban a hierarchizált hatalmi szerepeket lényegében változatlanul hagyta, sőt, végső soron, a kemény retro-maszkulinitás újjáéledését idézte elő.) Az eredetileg kerekesszékesnek tervezett Dr. House járást segítő botja, Sheldon Cooper a magyar címben „agymenőségnek” titulált Asperger szindrómája, illetve a *Trónok Harcában* Tyrion Lannister törpenövése mind testi másságuknak olyan látványos jelölői, melyek, a Lennard Davis-i értelemben *sebezhető, diszmodern* identitás letéteményeseiként, a női nézőközönség szemében jelentős vonzerővel bíró másfajta-férfiasságuk védjegyeivé válnak. Céлом annak feltárása, hogy „szexin sérült/sérülékeny” alternatív maszkulinitásuk miképp körvonalazódik a sorozatok fiktív lehetséges-világában illetve a rajongói oldalak szervezte értelmezői térben.

KOVÁCS EDINA

**Felhasználói identitások a magyarországi
számítógépes játékokkal foglalkozó
magazinokban**

A számítógép határozottan nem neutrális: egyértelműen maszkulin. Az informatika kezdetben a matematika területén jelent meg, később egyre inkább a mérnöki tudományok felé tolódott, ami nem kedvezett a női részvételnek: utóbbi téren ugyanis alacsonyabb a nők aránya. Napjainkban a számítógép egyre inkább mediális felületté válik, és így kommunikációs eszközként jelenik meg, ami eredményezhetné, hogy közelebb kerül a feminin tulajdonságokhoz, de ez egyelőre nem érzékelhető.

A környezeti elvárások mellett a tantárgy-pedagógiában és a didaktikában is megjelenik, hogy az informatika maszkulin tudomány: például a fiúk agresszív számítógépes játékokat játszanak, amiket a lányok nem kedvelnek, így viszont ők az autonóm tanulás egy hasznos formájától is elzárkóznak. Ezzel párhuzamosan a tanárok nem ritkán azt hiszik, hogy a lányok tartanak az informatikától: egy németországi kutatás során, tanárokkal készült interjúkban például többször elhangzott, hogy a lányok félnek hozzányúlni a billentyűzethez.

A számítógépes játékok, és az ezekkel foglalkozó magazinok is igen nagy szerepet töltenek be az informatikai tudás közvetítésében. Ahogyan egy hazai tanulmány fogalmaz: e magazinok készítői és olvasói a magyar számítástechnika úttörői közé tartoznak. Kutatásunk során a három ma is működő on-line magazint vizsgáltuk: milyen maszkulinitások jelennek meg bennük, és hogyan viszonyulnak a femininitáshoz. Azt tapasztaltuk, hogy e magazinok erősen maszkulinizálják a „kocka”-sztereotípiát, teljesen felülírva annak elidegenítő voltát, sokkal inkább a hollywoodi filmekhez hasonló erős, okos, sikeres, öntörvényű, hódító, fehér és heteroszexuális férfiakat ábrázolva. A nők ugyanakkor vagy meg sem jelennek ezeken az oldalakon, vagy csak tárgyiasult formában, érző, érzéki, alárendelt lényként.

MAGÓ-MAGHIAR ANNA

A 'kelet-európai szépség' intézményesülése a médiában - makrogazdasági pillanatkép

A feminista gondolkodás férfiuralom kritikájában a szexipar fokozottan kiemelt szerephez jutott, olyannyira, hogy a 80-as évek ún. "szex-háborúja" máig összeegyeztethetetlen

táborokra osztotta a feministákat. Azóta feminista kontextusban a szexipar, különösen a pornóipar és a pornográf reprezentáció, a férfiuralom esszenciájaként kerül leggyakrabban terítékre. A jelentéstartalom stabilitása egyben módszertani vonatkozásban is jelentősen leszűkítette a legitimnek tekintett vizsgálódás formáit és értelmezési lehetőségeit.

Ebben az előadásban a férfiuralom 'legnyilvánvalóbb' intézményesülési formáját, a pornóipar makrogazdasági szerkezetét és legfontosabb szereplőinek funkcióit elemzem Pierre Woodman: *Private Castings X* esettanulmánya tükrében. Vizsgálódásom több szempontból is kísérleti jellegű. Egyrészt az intézmény gazdasági szervezésének elemzése, másrészt a pornóipar és termékeinek sokrétűsége, nemzetgazdasági beágyazottsága, valamint nemzetközi, neokapitalista jellege módszertani szempontból újdonságnak számít. Ugyanakkor olyan kérdéseket járok körül, mint a kultúra szexualizációja és a szexipar kapcsolata, a fogyasztói társadalom ideológiája és a szolgáltatásalapú gazdaság befolyása a szexuálisan explicit médiára. Véleményem szerint a képgyártással kapcsolatos értelmezések komplexebb megközelítése, azaz a képanyagok történelmi, kulturális, gazdasági és politikai beágyazottságát figyelembe vevő reprezentáció-elemzés biztosabb alapot szolgáltat a 'férfiuralom' megrendítésére, mint a "szex-háború" hagyományának ideológiai zsákutcája.

MÉSZÁROS ZSOLT

**Sminkelő férfiak a 19. század végi
magyar regényekben**

Előadásomban Wohl Stefánia *Aranyfüst* (1887), Reviczky Gyula *Apai örökség* (1884, 1887) és Herczeg Ferenc *Egy leány története* (1899) című regényében vizsgálom összehasonlító módon a titokban szépítőszereket (pl. fűző, pirosító, paróka) használó férfiszereplőket, és az alakjukban tükröződő irodalmi és társadalmi reprezentációkat.

Az első két műben apa-figuráról van szó (Vanderbilt Róbert, Fejérházy Béla), míg a harmadiknál egy főispánról (Tatáry Gedeon), akik mindegyik esetben a bordieu-i értelemben vett szimbolikus tőke birtokosaiként lépnek fel a nyilvánosság előtt. A következő kérdések mentén kezdem feltárni ennek a szokatlannak tűnő irodalmi ábrázolásnak a hazai forrásvidékét. Az esztétikai beavatkozások milyen funkcióval bírnak a cselekményben, milyen pozíciót, illetve mozgásteret jelölnek ki a maszkulin karaktereknek? Kimutatható-e a három alak ábrázolásában a patriarchális berendezkedés kritikája, ha igen, akkor milyen módon dekonstruálja a korabeli férfi ideált? Vanderbilt Róbert, Fejérházy Béla és Tatáry Gedeon figurájának az elemzése révén tanulmányozható a 19. század második felében meginduló maszkulin identitáskrízis folyamata, valamint egy olyan eddig talán kevésbé exponált területre enged betekintést, mint a 19. századi férfi szépségipar és annak megjelenési formái. Az általános divattörténeti érdeklődés a 19. századra vonatkozóan leginkább a női ruházat változásaira irányul, illetve a dandy jelenségére. A „hétköznapi” férfi-öltözködés bár nem tűnik olyan látványosnak és dinamikusnak, ugyanúgy működteti a divat hatásmechanizmusait, gazdag és differenciált eszköztárát,

csak éppen rejtettebb módon. Felhívja arra a figyelmet, hogy a divat, az öltözködés, illetve a külső manipulálása a korban szervesen hozzátartozott a férfi szubjektumhoz, amelynek vizsgálata annak megalkotottságát leplezi le.

MOLNÁR CSILLA

A férfi és a HVG

Napjainkban – éppen a vonatkozó feminista kutatások kilencvenes évektől keltezhető felismeréseinek köszönhetően – a férfiasság, a maszkulinitás és a patriarchátus között korántsem létesíthetünk problémamentes összefüggést, többek között egy adott időben és társadalomban megjeleníthető férfi identitások és szerepek képlékenysége és egymásnak ellentmondó jellege miatt. Sem a feminitás, sem a maszkulinitás nem értelmezhető monolitikus, stabil identitást generáló kategóriaként, inkább olyasfélének tűnik, ami a társadalmi nemiség szóródó terében különböző csomópontokat képez.

Témaválasztásom során az a belátás vezetett, hogy az identitás efféle töredezett világában a(z ön)reprezentáció számos, egymásnak is ellentmondó szintere között választhatok. Előadásomban a médián belül a *Heti Világgazdaság* című hetilap elmúlt két évének lapszámait tekintem át egyrésztől abból a szempontból, hogy a portrérovatban a sikeres, felső-középosztálybeli férfi hogyan tematizálódik. Másrésztől úgy vélem, hogy a férfi-identitás válságának egyfajta értelmezési kísérletének tekinthetők azok a cikkek, amelyek a férfiasság szerteágazó vonatkozásában jelennek meg. Ezeknek az írásoknak a legitimitációját mindenekelőtt a többnyire természettudományos-orvosi, egzaktoknak mutatkozni kívánó szellemi háttér szolgáltatta.

Úgy gondolom, az általam választott forrás – a köztudatban a középosztály által preferált hetilap – *pars pro toto* alapon igazolja azt az állítást, hogy manapság az számít – mindenekelőtt a férfiolvasók számára – komolyan vehető kijelentésnek a férfiakról, amit az egzakt tudományosság köntösébe bújtatnak. Így a cikkek közzététele egyfajta állásfoglalást, nézőpontot tükröz mind a szerkesztőség, mind a megcélzott olvasók részéről.

PETHŐ MARIA

**Az Amazon, a Cselszövő és a Plázacica
(A valóságshowk nőábrázolása)**

Mottó:

“Ti nők a bájaitokat ne szégyelljétek!
Örvendjétek inkább és a férfiakat jó
kedvre derítsétek!

Akkor vigad a férfi, ha meglátja a női bájat,
akkor érzi a férfi igazán férfinak magát.

Kényeztessetek minket minden széppel,
jóval, jó szóval s borral.

Jutalmatok nem marad el: itt a
bankkártya! Jól van?”

(Nagy Alekosz, a *Való Világ* 4. nyertese)

A szerkesztői tevékenység meglehetősen torz nőábrázolással él a magyar valóságshowkban. Többnyire

olyan szituációkat teremtenek, melyekben a női karakterek szerepkörei kizárólag a férfikkal való kapcsolataikban kerülnek meghatározásra (a szerelmes nő, a meghódítandó nő, a szexuális aktusra megszerzendő nő, a féltékeny nő, a hisztis nő...stb.) A passzív recipiens pozíciójából inkább csak elszenvedői az eseményeknek. A férfiak a mesterségesen létrehozott kategóriákba (Plázacica, Érzékeny, Fura Lány...stb.) kényszerített női szereplőkkel folytatott diskurzusaikban a klasszikus patriarchális normákat erősítik, egyik fő stratégiájuk a szexista humor. A hagyományos nemi koncepciók bebetonozása az azonos neműek szexuális vonzalmának bemutatása révén is érzékelhető - megjelenik a műsorban, de kizárólag a női karakterek esetében. Míg a német valóságshowkban szinte már kötelező jelleggel szerepeltettek egy-egy homoszexuális férfit, addig a magyar verzióban a maszkulin gender identitás megingathatatlan, semmilyen jellegű eltérést nem enged meg a klasszikus ideáltól. A Való Világ 5-ben induló "Szűzfiút" elsőként szavazzák ki mind társai, mind a tévénézők. Az előadás azokat a szerkesztői és szereplői stratégiákat, értelmezéseket ismerteti, melyek a valóságshowk mesterséges közösségeit a „férfiuralom” terepévé alakítják.

SIMON LEHEL

A meleg férfiak biológiai léte - a nők által

Andrea Camperio Ciani már a '90 – es években kimutatta nagypopuláción, tehát az egyéni szórásokat kiszűrve, hogy a meleg fiúkat is szülő anyák termékenysége nagyobb: azaz,

amit a vertikális reprodukció „elveszít” egy meleg fiú „által”, azt a horizontális – áttételesen – női reprodukció pótolja.

Miért „áttételesen”?

A válasz tudományosan egyszerű: a férfi melegség az X kromoszómán öröklődik, tehát férfiaknál csakis női részről (meleg férfi nem tudja örökíteni saját melegségét!), de a genetikai „tipp”-eket a nő oldalági meleg rokonai, pl. a „meleg nagybácsik” adják. A „Wilson-modell” már 1978 – ban felveti, hogy a meleg férfiak, direkt utód híján, az oldalági gyermekek felé fordulnak, horizontális minőséget adva a vertikális heteró gyermeknevelésnek, így olyan többletértéket képvisel szociálisan nevelésük, amely egy tradicionális heteró családban nem mindig adott. Ez is - más jelenségek mellett – „rokonszelekció”, ahogy az evolúciós tudományok nevezik.

Edward Wilson hipotézise elméleti, eredménye ma már molekuláris biológia: amit a meleg szubkultúra mindig is tudott, ma már természettudomány. És a természettudomány igazolja a melegmozgalmi törekvéseket. Hogyan?

Egyrészt, a melegség a „természet akarata”, nem a „reprodukció ellensége”, s olyan „természetes szövetséget” alkot a nőekkel, amely már a szüfrazettek óta egyértelmű, de eddig csak „társadalmi evidencia” – ként kezelték a szociológusok, most már természettudományos „tény”.

Felvetődik a kérdés gender szempontból, hogy mit kezdjünk a biológiai „sex” – szel; de abszolút érdekes, hogy ebben az esetben a „gender” legitimálja a „sex”-et, és fordítva, a gay studies – ban egy új kommunikációs lehetőséget nyitva a biológia és a szociológia között – tradicionálisan és korszerűen.

KOVÁCS ZSUZSANNA - SÜMEGI MARIANN

A férfiak nyelvi viselkedése egy nőies munkahelyi sztenderd nyelvhasználat tükrében

Jelen kutatásunk a férfiak és nők nyelvhasználatának új megközelítési módját adja, a társadalom és a társadalmi nem összefüggéseit a globalizáció okozta nyelvi jelenségekkel kapcsolja össze. Vizsgálatunk középpontjában egy Amerikából indult gyorséterem-hálózat „kasszatori”, azaz a vevőkkel közvetlen kapcsolatban levő dolgozóinak nyelvhasználata áll. A munkavállalók verbális viselkedését előre kidolgozott forgatókönyv határozza meg, ezért a vendégekkel való kommunikációban Cameron szerint nem léphetnek fel stilisztikai ágensként, mivel a kötelezően előírt beszédjellemzők a vevőkért való versengést szolgálják.

A 90-es évek genderelméletei szerint az identitás a nyelv konkrét használata során alakul. Kutatásunk során arra a problémára keressük a választ, hogy mi történik akkor, ha a nőknek tulajdonított alárendelt interakciós szerepet nem a nők, hanem a férfiak töltik be mint kasszatori dolgozók. Felmerül a kérdés, hogy mi történik a férfiidentitással, ha a férfiaknak „nőies” beszédet elváró munkakörben kell megnyilvánulniuk, s a kortárs női nyelvhasználathoz kapcsolódó sztereotípiáknak kell megfelelniük.

Érdekes szempont emellett, hogy egy nagymértékben szabályozott nyelvi helyzetben milyen konfliktuskezelési stratégiákat alkalmaznak a férfiak a munkahelyi sztenderd vagy nőies beszéd tükrében. Bizonyos, hogy a vezetőség által előírt nyelvi normával való azonosulás mindkét nem részéről problematikus, de vajon a stílus-ideállal szemben tanúsított ellenállás férfiak és nők esetében is hasonló jellemzőket mutat? Válaszra vár a kérdés, hogy a női nyelvhasználathoz köthető munkahelyi sztenderd ellen a férfiak a nőkhöz

hasonló módon fognak fellépni, vagyis a „nőies nyelv” egy túlstilizált változatával fognak élni, vagy egészen más, „férfias” stratégiákat fognak kialakítani elhárító mechanizmusként.

SZLÁVI ANNA

Férfi-nő erőviszonyok magyar reklámplakátokon

A nemek közötti hatalmi viszonyok egyik leglátványosabb megjelenítője a reklám, hisz, ahogy a marketingelmélet vallja, a reklám a meglévő és általánosan elfogadott sztereotípiákat tükrözi (Hamburger 2008). Vizsgálatom a reklám egyik legáltalánosabb formáját, az óriásplakátot helyezi górcső alá, felderítvén, hogyan jeleníti meg a magyar társadalomra jellemző nő-férfi erőviszonyokat. Tanulmányom alapját Goffman (1979) és Bell & Milic (2002) szemiotikai tartalomelemzésesei adják, melyek, többek között olyan szempontokat vizsgáltak, mint: a szereplők egymáshoz képesti mérete, magassága, pozíciója; az egyes szereplők funkciója; illetve a tekintet és az érintés iránya. Mindkét vizsgálat arra az eredményre jutott, hogy a nők alárendelt helyzetben kerülnek ábrázolásra (kisebbség, alacsonyabbak a képeken; gyakoribb a háttérszerep és -pozíció; ritkábban van aktív funkciójuk; ritkább a kamerával és a nézővel való szemkontaktusuk, gyakoribb a kivonulásuk; és az érintést, a férfi szereplővel való kontaktust ők kezdeményezik, igénylik). Kutatásom azt tűzte ki célul, hogy megvizsgálja, továbbra is fenntartható-e ez az állítás. A kutatás anyagát azon reklámplakátok alkották, amelyek 2009 és 2011 között jelentek meg Magyarországon köztereken. Vizsgálati módszerem a kognitív szemiotikai tartalomelemzés volt, amely alapján három fő területre összpontosítottam a férfi-nő viszony

feltérképezésekor: (1) a központiság nemi vonatkozásaira, (2) a szereplők egymással való kapcsolatának nemi vonatkozásaira és (3) a szereplők nézővel való kapcsolatának nemi vonatkozásaira. Látván az eredményeket, azt állíthatjuk, hogy a kép nem annyira tiszta, mint ahogy a korábbi kutatások lefestették. Több ponton azt lehet megfigyelni, hogy már a nő uralja a reklámokat, (marketinges értelemben vett) eladhatóbb volta miatt. Gyakrabban van ő központi pozícióban és a nézővel is ő lép többször kapcsolatba. Azonban azt is meg kell jegyeznünk, hogy a férfivel való viszonyának ábrázolása, mely ösztönösebb-implicitebb módon jelenik meg, továbbra is másodlagos szerepet tulajdonít neki: passzívabb, elesettebb, gyengébb-gyengédebb. Ebben a kettősségben ragadható meg a mai nő-kép, s ebből adódik a férfi-képnek is az ambivalenciája.

TAKÁCS ISTVÁN KÁROLY

**A közoktatás mint a hatalom
vizsgáló szeme és irányító keze.**

Egy tankönyvvizsgálat szükségességének hangsúlyozása

Az LMBT (leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű) embereket érintő heteronormatív diszkrimináció szocializációjának egyik legfontosabb színtere az iskola. Több külföldi vizsgálat bizonyította, hogy a kirekesztés egyéni pszichés problémákhoz vezethet. Magyarországon erre a témára koncentráló átfogó kutatás eddig nem született.

Az elmúlt években egyre több olyan vizsgálat született a neveléstudományokkal foglalkozó szakemberek körében, amelyeknek központjában a tankönyvek vizsgálata állt. Azonban az egyre szaporodó vizsgálatok mellett is kevés átfogó ismerettel rendelkezünk a hazai tankönyvek

minőségéről, a bennük található információk megbízhatóságáról, és talán még kevesebbet tudunk a tankönyvekben megbújó értékrendszerről, az egyértelműen látható, illetve a felszín alatt lappangó ideológiákról.

A normalizáló hatalom a társadalmi élet minden területét igyekszik homogenizálni. Az egységesítés egyik legfontosabb eszköze lehet az oktatási rendszer felügyelete. Ilyen értelemben a nevelési és oktatási intézmények összefüggésben állnak a fennálló politikai kultúra számára elfogadható, és a hatalom által támogatott nézetek megtartásával. Számos nemzetközi kutatás felhívja a figyelmet arra, hogy a közoktatás normarendszere nem tükrözi az emberi szexualitás sokszínűségét. Több kutatás is kiemeli, hogy az iskolai élet diszkurzív kereteinek erősen normatív jellege van. Ennek egyik fontos eleme a heteroszexuális kapcsolatot mint egyedüli lehetséges és létezőt bemutató diskurzus. A hegemonia megjelenhet az iskolai dokumentumokban, a tanár-diák párbeszédben, az iskolai szimbólumokban, és minden egyéb, az iskolai élettel kapcsolatos rejtettebb kommunikációs helyzetekben is.

Foucault, francia történész és filozófus hívta fel először a figyelmünket arra, hogy a modern társadalom az emberi szexualitásról szóló beszédet elfojtja. Az elfojtás együtt járt a szexualitás ellenőrzésével és medikalizációjával. Ez a folyamat napjainkban is tart, hiszen az emberi szexualitásról nyíltan csak kétféle kontextusban tudunk beszélni: porongráf módon, illetve a kriminalisztika nyelvén.

Jelen előadásom célja elsősorban az, hogy Foucault elméletére alapozva felhívjam a figyelmet egy átfogó, a magyar közoktatást vizsgáló kutatás fontosságára, melynek fókuszában a hagyományos férfi-nő szerep, valamint a szexuális kisebbségek, elsősorban a homoszexualitás megjelenésének vizsgálata áll. Ezt alátámasztandó bemutatom azokat a kutatási eredményeimet, amelyeket a hazai általános és középiskolai tankönyvek célzott vizsgálatából származnak.

THUN ÉVA - FRANK TAMÁS

***Ha a férfiasságot az iskolában tanítanánk ...
A gender pedagógia maszkulinitásra vonatkozó
témacsoportjainak empirikus vizsgálatokból nyert leírása***

A napjainkban tapasztalható felgyorsult társadalmi változások radikálisan hatnak a korábban stabilnak érzékelt dichotómián alapuló férfi és női identitásokra: patriarchális homogenitásuk burkának széttöredezését idézik elő. Ezért megélésük a köz- és magánszféra mindennapi eseményeiben, vagy reflexió nélküli társadalmi- és individuális gyakorlásuk konfliktusokkal és feszültségekkel telített.

Sok-sok csorbát ejt a maszkulin hegemonia hagyományán az a jelenség is, hogy a hatalmi politika szféráján túl – annak egyre erőteljesebb szimbolikus erőszakán túl -, a társadalmi és kulturális sokféleség új férfi (és női) identitásai a társadalmi megmutatkozás újabb és újabb igényével lépnek fel.

A közoktatás társadalmi intézményében azonban megállni látszik az idő. Az iskolai kultúrák olyan intézményes tereknek bizonyulnak, ahol a rejtett tantervek erőteljesen tovább éltetik egy idealizált patriarchális társadalom és kultúra értékvilágát - ahol a gender, a társadalmi réteg és az etnicitás által meghatározott kulturális és társadalmi valóság láthatatlan, és ezért pedagógiailag feldolgozatlan.

Sajátos gender vonatkozást hordoz magában ez a jelenség, hiszen ennek a folyamatnak a „működtetői”, a pedagógusok, túlnyomó részben nők, akik a pedagógus hivatástudatukra hivatkozva erősítik fel a hagyományos férfi-identitás krízisének témáját.

A helyzet megváltoztatásához nyúlhatnánk oktatáspolitikai eszközökhöz, ezek azonban

összeegyeztethetetleneknek bizonyulnak azokkal a személyközpontú pedagógiai nézőpontokkal, amelyekkel a gender pedagógia létrehozásához szükséges elméletek rokoníthatóak.

A kulturális-társadalmi és individuális sokféleség olyan pedagógiai praxist kíván, mely a tanulók személyes tapasztalataira alapozva – valamint a felnőttek társadalmi tapasztalatainak megismerésére – építi fel a gyermekek és kamaszok társas és személyes pedagógiai fejlesztésének folyamatát. Ebből a nézőpontból fogalmazható meg az az igény, hogy az iskolai enkulturációban és szocializációban a gender nevelésnek is meg kell jelennie. Az ehhez szükséges pedagógiai elmélet és praxis létrehozásához viszont olyan interdiszciplináris alapokon nyugvó empirikus kutatások szükségesek, amelyek a társadalom valóságában tárják fel a gender viszonyokat.

Míg a feminista pedagógia már jelentősen kidolgozottnak értékelhető, addig a maszkulinitás pedagógiai nézőpontú vizsgálata és a maszkulinitás pedagógiája ma még nem létezik.

Jelen kutatásunk ezért arra irányul, hogy feltárja azokat a társadalmi valóságban megfigyelhető jelenségsorozatokat, amelyek a gender pedagógia maszkulinitásra vonatkozó témacsoportjait hivatottak azonosítani.

VARGA VIRÁG

**Erotikus lektűr? "Új nők, új férfiak"
Erdős Renée prózájában**

Erdős Renée regényeinek értelmezésének egyik fő szempontjává vált, hogy az író a női emancipáció következményével, és az új nő (New Woman)

alakváltozataival igyekezett szembenézni, ugyanakkor kevés értelmező volt kíváncsiak arra, hogy ezzel egyidejűleg a regénynarratívumok egy történetileg változó és/ vagy poláris férfiszubjektumok meglétét tételezi fel. Az Erdős-regények ilyenfajta átfogó vizsgálata után előadásomban rátérek egy kevésbé ismert, de a korban roppant népszerűségnek örvendő regényének, a *Báró Herzfeld Clarissz* regény elemzésére, amely regény gesztusai szétrobbantják a női alárendeltségről való beszédet, s a nő mint társadalmi lény statikus volta dekomponálódik, ugyanakkor a diszkurzivitás folyamatosan hozza létre a férfinak (és a férfiasságnak) a nőtől alárendelt voltát, a mágnásnő élettörténetében megkomponálódik az objektum-férfi képe is.

Nemcsak a nőkre irányul tehát a modernségben „kettős mérce”, a századelő írói műveiben bemutatásra kerül a decentralizált férfiszubjektum, vagyis hogy magának a férfiasság kategóriája is „a támadó hadiállapot” részévé vált. Az olyan szerelmi (és családregények) regények, mint amilyen Erdős Renée volt, pontosan azt a krízist mutatják be, hogy miként kérdőjeleződtek meg azok a kategóriák, amelyek adottnak tűntek. Talán ez lehet az oka, hogy az 1920-as és 1930-as években keletkezett regényeinek népszerűsége olyan általános volt. A regény számos politikai, orvosi és egyéb kontextust sajátít át, amelyek közötti átjárhatóság számos módon, a szépirodalmi mezőre is kiható bonyolult, többszólamú szerkezetet hoz létre, amelynek van mondanivalója a férfiak identitása szempontjából is.

ZSADÁNYI EDIT

**Maszkulin narratívák töréspontjai:
a kommunista múlt gyerek nézőpontból**

A politikával ellentétben, az irodalom számos esetben szembenéz a kommunista múlt örökségével, segítséget nyújt a traumatikus, kínos, rossz emlékű, vegyes benyomásokkal teli múlt feldolgozásában. E művek olvasása egyrészt arra figyelmeztet, hogy bizonyos megörökölt gondolkodás minták még mindig itt vannak és még mindig ismételjük őket, másrészt viszont pontosan a szembenézés és tisztánlátás kényszerét követve arra is felhívják a figyelmet, hogy ha részlegesen is, de képesek vagyunk arra, hogy ezeket a mintákat ne termeljük újra maguktól értetődően. Különösen figyelemre méltó az a jelenség, hogy az utóbbi évtizedben számos regény jelent meg, amely a szocializmus korszakát gyerek nézőpontjából meséli el, mint például Dragomán György: Fehér király (2005); Barnás Ferenc: Kilencedik(2006), Rakovszky Zsuzsa: Hullócsillag éve (2005), Bartis Attila: Nyugalom (2001); Kukorelly Endre: Tündérvölgy (2003), bizonyos részeken János Háy: A gyerek (The child), (2008).

Előadásomban két jelenségre szeretném felhívni a figyelmet egyes szövegrészekre utalva e művekből, különösképpen Németh Gábor: Zsidó vagy? című regényéből. Együttérző olvasói-kritikusi magatartást követve és a feminista kritika *subaltern* kategóriáját alkalmazva a (női) kiszolgáltatottság reprezentációi és az infantilizmus reprezentációi között összefüggést vélek felfedezni: itt találkozási lehetőséget látok a feminista szempontokat előtérbe helyező szemlélet és a gyermeki, illetve vallási-kulturális kirekesztettségre érzékeny, együtt érző (maszkulin) narratívák között. Az önazonos, maszkulin szubjektumot aláásó, differenciákban gondolkodó, a gyermeki és kulturális

másságot elismerő szemlélet elméletileg nyitott lehet a gender képviselte differenciák felé is.

Másrészt, az együtt érző narratívákkal együtt érző olvasói álláspontot feladva, a női másságra különösen odafigyelve felhívom a figyelmet, hogy a kommunista múltból származó, napjainkig tartó beidegződéseket kritika tárgyává tevő munkák egyes helyeken maguk is megismételnek vagy figyelmen kívül hagynak a nőket hátrányosan megkülönböztető beidegződéseket, aminek további következményei lehetnek az irodalom kulturális és etikai szerepére nézve.

JEGYZETEK

